

توحید محوری در سیاست نافع از منظر قرآن کریم

بهرام کاظمی اخوان^۱ منصور قطروبی^۲

چکیده

پرسش از نقش توحید در سیاست نافع مورد نظر قرآن کریم، بحث کانونی مقاله حاضر است، هدف این پژوهش پاسخ بدین پرسش مهم است، که قرآن کریم بر مبانی توحید و نگرش توحیدی، به عنوان محوری ترین مبنای اعتقادی دین مبین اسلام، چه اختصاصات، شاخصه‌ها و ویژگی‌هایی برای سیاست نافع، لحاظ کرده است؟ روش این پژوهش توصیفی — تحلیلی اسنادی بوده و شامل این یافته‌ها است که توحید محوری ترین مبنای عقیدتی مسلمانان است، جهان بینی توحیدی، تشکیل جامعه توحیدی را تکلیف کرده است، جامعه ای که نیازمند به نظام سیاسی توحید محور برای گذران امور خود است، سیاست‌های اتخاذ شده در این نظام، سیاست‌های نافع توحید محور است که شاخصه‌های آن از منظر قرآن کریم احصا شده است. استنتاج مقاله بر آن است که هیچ یک از اجزای مرتبط با سیاست و کارکردهای سیاست در نظام توحیدی بی‌ارتباط با توحید نیست و روح توحید در همه امور مربوط به فرد، اجتماع، مبدا، مقصد و آنچه برای رسیدن به مقصد باید انجام داد در جریان است. بر اساس مطالعه‌ای اکتشافی شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور از صدها آیه شریفه در قرآن کریم استنتاج گشته که در این پژوهش به برخی از آنها اشاره شده است. براین اساس، این ویژگی‌ها، تفاوت‌ها و تمایزهای عمده‌ی بین سیاست نافع اسلامی و سیاست در سایر مکاتب و نحله‌های فکری را آشکار ساخته است.

کلیدواژه‌ها:

قرآن کریم، توحید، جهان بینی توحیدی، علم نافع، سیاست نافع، نظام سیاسی، تحول، علوم انسانی

۱۳

دوره ۴، شماره ۱، پیاپی ۱۳
بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۰۴-۰۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۱-۲۹

صص: ۱۵۷-۱۳۹

شابا چاپی: ۲۳۲۲-۵۵۹۹

رتبه علمی

ب

بررسی صحت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

۱. استاد علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، فارس، ایران

۲. دانشجوی دکترا رشته علوم سیاسی گرایش اندیشه‌های سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، فارس، ایران
(نویسنده مسئول) Mansoorghat44@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

پژوهش حاضر تلاش دارد به تبیین «جایگاه محوری توحید در سیاست نافع از منظر قرآن کریم» بپردازد. بی تردید هر اندیشه سیاسی بر سلسله‌ای از آموزه‌های علمی و نظری استوار است و مبنای تمام اندیشه‌های گفتمان اصیل اسلام وابسته به اندیشه توحیدی است، اعتقاد به توحید از محوری‌ترین مباحث عقیدتی در دین اسلام است، موثرترین عامل اعتقادی بر اندیشه‌های سیاسی اسلامی باور به توحید است. حال اگر سیاست اسلامی مبتنی بر مبانی توحیدی باشد، این سیاست ویژگی‌ها و شاخصه‌های منحصری دارد. و این شاخصه‌ها تفاوت‌ها و تمایزهایی را بین سیاست نافع اسلامی و سیاست در سایر مکاتب و نحله‌های فکری ایجاد می‌کند. به طور کلی با تامل در آیات و منابع قرآنی یافتن پاسخ برای این سوال که: «نقش توحید در سیاست نافع مورد نظر قرآن کریم چیست؟»، مورد نظر این پژوهش است.

در پاسخ به سوال اصلی، فرضیه نوشتار حاضر را می‌توان اینگونه مطرح نمود که: «محور مرکزی و مرکز ثقل جهان بینی و گفتمان اسلامی، توحید است و سایر مفاهیم، محتوا و معانی خود را به میزان نسبتی که با آن برقرار می‌کنند کسب می‌نمایند توحید زیربنا و قاعده‌ی اساسی تمام طرح‌ها و برنامه‌ها و افکار عملی و زندگی ساز است. هیچ یک از اجزای مرتبط با سیاست و کارکردهای سیاست در نظام توحیدی و سیاست مورد نظر قرآن کریم را نمی‌توان بی‌ارتباط با توحید دانست و روح توحید در همه امور مربوط به فرد، اجتماع، مبدا، مقصد و آنچه برای رسیدن به مقصد در جوامع بشری باید انجام داد در جریان است.»

در توضیح این فرضیه باید افزود؛ جهان بینی توحیدی ما را به سوی تشکیل جامعه توحیدی رهنمون ساخته است، جامعه‌ای که برای اداره آن نیازمند به نظام سیاسی توحیدی و سیاست نافع توحید محور می‌باشد؛ و باور به توحید نقش و تاثیر انکار ناپذیری بر مفاهیم سیاسی مورد نظر قرآن دارد و مستند به آیات قرآن کریم، سیاست نافع توحید محور دارای ویژگی‌ها و شاخصه‌های منحصر بفردی است، و بر همین مبنا، نگاه توحیدی به سیاست تفاوت‌های عمده‌ای در نحوه نگرستن به جامعه، مردم، سیاست، حکومت، نظام سیاسی، حاکمان، قدرت و روابط قدرت، اهداف حکومت، قانون، قانون گذارای و نیازهای جامعه ایجاد کرده و آن را با سیاست در سایر مکاتب و نحله‌های فکری متمایز ساخته است. به همین منظور گردآوری ویژگی‌ها و شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور از منظر قرآن کریم در کانون این مقاله قرار دارد

۱- پیشینه پژوهش

در زمینه موضوع این نوشتار، نگارندگان پژوهشی بایسته را مشاهده نکرده‌اند البته برخی موارد نادر و اجمالی در موضوعاتی مشابه مانند سیاست مطلوب در قرآن کریم، که به معرفی مولفه‌های سیاست مطلوب از منظر قرآن پرداخته (کوشکی، ۱۳۹۳)، مفهوم حکمت سیاسی متعالیه، که به تشریح حکمت سیاسی و ویژگی‌های آن از منظر ملاصدرا پرداخته و انتظار از حکمت سیاسی متعالیه را ترسیم و وضعیت مطلوب در یک جامعه دانسته است (لک زایی، ۱۴۰۱: ۷-۳۲)، معرفی الگوهای مدیریت اسلامی در عصر پیشرفت بر اساس آیات قرآن، که به معرفی مدیریت بر اساس «معیارهای اسلامی» در عصر جدید، با استناد به آیات قرآن کریم به

عنوان الگوی برتر مدیریت تاکید دارد (موسوی زاده، ۱۴۰۱: ۲۵، ۴۱)، تبیین مولفه‌های وعده نصرت الهی در قرآن مبتنی بر جهاد تبیین مقام معظم رهبری، که به موضوع رسیدن به پیشرفت اسلامی در سایه وعده به نصرت الهی و با پایبندی به دستورات و تاکیدات قرآنی به عنوان برنامه قطعی پیشرفت جامعه پرداخته (موسوی زاده، ۱۴۰۲: ۴۷ - ۶۱)، انجام گرفته است.

در حقیقت پژوهش حاضر به عنوان تحقیقی جدید و نوپردازانه و طالب بداعت پردازی، بخشی از یک رساله دکتری در آستانه دفاع یکی از نویسندگان (قطروبی، ۱۴۰۳) می‌باشد. البته در مبحث علم نافع آثاری درخور از همین نویسندگان نوشته شده است (اخوان‌کاظمی، ۱۳۹۰) و از جمله؛ استاد مهدی گلشنی از جمله کسانی است که سعی نموده مفهوم «علم اسلامی» و برداشت‌های متفاوت از آن را تبیین نماید (گلشنی، ۱۳۸۵: ۱۷۵-۱۸۶)، همچنین وی در کتاب «قران و علوم طبیعت»؛ با تاکید بر ملاک «مفید بودن» علوم تلاش نموده تا نشان دهد که توصیه‌ایی که در کتاب و سنت در مورد فراگیری علم شده است منحصر به معارف خاص شریعت اسلام نیست بلکه هر علمی را که برای بشر مفید باشد شامل می‌شود (گلشنی، ۱۳۷۸: ۲۵). از سویی مرحوم علامه مطهری هم یکی دو اشاره به مبحث علم نافع داشته از جمله اظهار نموده است: «جامعیت و خاتمیت اسلام اقتضا می‌کند که هر علم مفید و نفعی را که برای جامعه اسلامی لازم و ضروری است علم دینی بخوانیم» (گلشنی، ۱۳۷۸: ۹). شایان ذکر است که در برخی کتب روایی شیعی مانند میزان الحکمه (محمدی ری شهری، بی تا: ۴۸۴ - ۵۰۷)، و الحیاء (حکیمی، ۱۳۸۰: ۱۰۰)، نویسندگانی مانند مرحومان محمد محمدی ری شهری، و استاد محمد رضا حکیمی به ذکر اجمالی و بدون تفصیل و تشریح برخی روایات درباره عالمان غیر نافع و یا علم نافع پرداخته‌اند که رافع خلاء تبیین‌های لازم در این باره نیست و ارتباطی وثیق و کامل و همپوشاننده‌ایی با موضوع این مقاله ندارد.

۲- روش پژوهش و چارچوب نظری

روش پژوهش در تحقیق حاضر، از منظر هدف بنیادی، از منظر ماهیت توصیفی — تحلیلی بوده و روش گردآوری اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ایی است همچنین از آنجا که این پژوهش به نوعی مطالعه ایی اکتشافی است نمی‌توان چارچوب نظری خاصی را الزاما بدان تخصیص داد.

۳- مفاهیم و تبیین ترابط و تعاملات جهان‌بینی و جامعه توحیدی با سیاست نافع

۳-۱. واکاوی مفهوم توحید

کلمه توحید در لغت به معنای یگانه دانستن است و از نظر اصطلاحی به مفهوم یکتا شمردن خداوند است و این که خدا هیچ شریکی ندارد، دارای همه صفات کمالی، بی‌مانند، مبرا از تغییر، و نیز خالق یگانه عالم و بی‌شریک است؛ اداره عالم به اراده او صورت می‌گیرد و دانش و توان فراگیرش بر همه عالم محیط است.

توحید، در اندیشه اسلامی از اهمیت والایی برخوردار است، از بنیادی‌ترین آموزه اعتقادی در اسلام است و دارای جنبه‌های متعدد نظری و عملی است. مهم‌ترین محور تبلیغ پیامبران الهی و اولین اصل از اصول دین اسلام است که آیات متعددی از قرآن

کریم به آن پرداخته و باور توحیدی را ریشه در فطرت انسان‌ها دانسته و هرگونه اعتقاد و رفتار غیر توحیدی را نشانه انحراف می‌داند. توحید را می‌توان به منزله ریشه‌ای دانست که دیگر اصول دین و فروع آن، بر آن استوار هستند. تمام معارف دینی بر مبنای توحید است و هدف تمام این معارف نیز توحید است. انبیا در طول تاریخ با محور قرار دادن توحید، به بیان اهداف خود پرداخته و مفهوم توحید در سراسر تاریخ، رهایی بخش انسان‌ها و موجب نجات ملت‌های تحت ستم بوده است. توحید دارای مراتبی است، متکلمین توحید را به دو بخش نظری و عملی تقسیم کرده‌اند و هر یک از این دو بخش نیز دارای اقسام و مراتبی است، توحید نظری به سه مرتبه ذاتی، صفاتی و افعالی تقسیم می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۳: ۲۰۱). و توحید عملی یگانه دانستن خداوند در مقام عمل است بدین معنا که انسان چگونه عمل کند تا زندگی او موحدانه باشد.

۲-۳. مفهوم سیاست و تلقی‌های مختلف از آن در حوزه اندیشه‌های سیاسی

مفهوم سیاست بارها در دیدگاه‌های مختلف مطرح شده و به تعداد مکاتب و اندیشه‌ها و نحله‌های مختلف سیاسی برای آن تعاریفی ارائه شده است. تعاریفی در قدیمی‌ترین اندیشه‌های فلسفی و سیاسی بشر و در قدیمی‌ترین تمدن‌ها و فرهنگ‌ها، از سقراط، افلاطون و ارسطو گرفته تا پدیدآورندگان مکاتب سیاسی مختلف از مارکسیسم تا لیبرال - دموکراسی.

در این تعاریف سیاست را مساوی با ایجاد تعادل، علم قدرت، علم دولت و حرفه دانسته‌اند. سقراط سیاست را رسیدن انسان به سعادت از طریق فضیلت دانسته، ارسطو سیاست را مساوی با ایجاد تعادل، تعبیر کرده است. سنت آگوستین سیاست را راه رسیدن انسان به رستگاری، و توماس اکویناس سیاست را رهنمونی بشر به سوی سعادت، تعدادی از نظریه پردازان غربی نظیر فرانکلی، ماکیاول، نیچه و ... سیاست را به «علم قدرت» معنا کرده‌اند، از منظر ماکیاول سیاست به معنای حفظ قدرت و استفاده از هر وسیله‌ای برای رسیدن به این هدف است. ماکس وبر، سیاست را «حرفه» می‌داند، حرفه‌ای که برای شرکت در قدرت و یا برای نفوذ در تخصیص قدرت کوشش می‌کند.

وجود اندیشه‌های توحیدی در طول تاریخ و تاثیر ادیان در فلسفه سیاسی و آمیختگی اندیشه‌ها و نظریات با آموزه‌های پیامبران الهی نیز تعاریف متعدد دیگری به مفهوم سیاست افزوده است. ابونصر فارابی، سیاست را حاصل خدمات حاکم به مردم به منظور رسیدن به سعادت، دانسته، ابوعلی سینا، پیامبران را سامان بخش امور مادی مردم از طریق سیاست، فن مدیریت و مردم‌داری، کمال بخشیدن به زندگی معنوی آن‌ها از طریق مکتب فلسفی الهی می‌داند. ابومحمد غزالی سیاست را عبارت از طلب صلاح مردم با هدایت آن‌ها به راه نجاتگر در دنیا و آخرت می‌داند. خواجه نصیرالدین طوسی نیز تدبیری که به واسطه آن هر گروهی در جایگاه شایسته خویش قرار گیرد، به حق خود قانع شود و دستش از تجاوز و تصرف عدوانی در حقوق دیگران کوتاه گردد و در گردش چرخ اجتماع سهیم شود را «سیاست» نامیده است (قزائنی، نادری، ۱۳۹۲: ۷۷ - ۷۸).

ملاصدرا امر سیاسی‌ای را سیاست مشروع می‌داند که صلاحیت داشته باشد تمامی شرایط به فعلیت رساندن کمالات بالقوه فرد فرد انسان‌ها را تأمین نماید (عیوضی و مرزبان، ۱۳۹۵: ۲۶). علامه طباطبایی به دو نوع سیاست الهی و سیاست طاغوتی اشاره نموده،

(ملک زاده، ۱۳۹۶: ۱۹۷ - ۲۲۲). امام خمینی (ره)، سیاست را آن می داند که تمام مصالح جامعه و تمام ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد، و اینها را هدایت کند به طرف آن چیزی که صلاحشان هست (خمینی، روح الله، ۱۳۸۳، ج ۱۳: ۴۳۲).
بر اساس آن چه آورده شد سیاست در گفتمان اسلامی با نگاه به ذات انسان، به حقیقت وجودی انسان که اشرف مخلوقات است پی برده و با مبنا قرار دادن کرامت انسانی نه هدفی برای استبداد، استعمار، استثمار، بلکه و سیله‌ای برای رساندن انسان به سعادت این جهانی و فرا این جهانی است (قرائتی و نادری، ۱۳۹۲: ۷۸).

۳-۳. چیستی سیاست نافع:

علم سیاست به عنوان یک علم و دانش در غالب مکاتب سیاسی پذیرفته شده است؛ از طرفی چون علم مورد نظر اسلام علم نافع است؛ می توان اذعان داشت که سیاست مورد نظر اسلام نیز تبعاً سیاست نافع است؛ از زاویه علم نافع می توان دریچه و مدخلی برای ارائه تعریفی از مفهوم سیاست نافع گشود. علم نافع، دانشی در مسیر عبودیت الهی و احیای دین و مطابق و هماهنگ با فطرت و عقلانیت و در جهت خیر و صلاح و مصالح دینی و دنیایی و دارای رویکرد کاربردی و مخالف هواهای نفسانی و برخوردار از جنبه های فراحسی و شهودی است (اخوان کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۲ - ۴۹). و سیاست نافع، سیاست مطلوب مورد نظر اسلام و مورد نظر ادیان الهی، انبیا، مبتنی بر وحی، اسلام، قرآن، سیره و سنت نبی مکرم اسلام صلوات الله علیه و ائمه معصومین علیهم السلام است.

سیاست نافع مبتنی بر مفاهیم استخراج شده از قرآن کریم، سیاستی الهی، توحیدی، مبتنی بر وحی، متعالی، طیبه، فاضله، عقلانی، نیکو، اسوه، مبتنی بر فطرت، رهایی بخش، وحدت بخش، رافع شرک، عدالت پرور، امنیت بخش، مبتنی بر رعایت حقوق همه مخلوقات، طبیعت و جانداران است، علم سیاست نافع علمی دینی، اسلامی، توحیدی و قرآنی است که جهان شمول، موعود، منجی و اتمام کننده نعمت ها است.

۳-۴. جایگاه والا و مبنایی سیاست در قرآن کریم

قرآن محوری ترین منبع و متن دینی، جامع و کامل، حکمت آمیز، معجزه ای جاویدان، فرا زمانی و فرا مکانی، بی هیچ نقص و انحراف است، کتاب الهی که، به موضوعات مختلف از جمله سیاست پرداخته است. در این کتاب الهی، بخشی از تاریخ سیاسی گذشته بیان شده است و نام نقش آفرینان در عرصه سیاست الهی ذکر گردیده است. به مبارزات بی امان و وقفه ناپذیر انبیا الهی پرداخته شده و سیاست دو قطبی بودن تاریخ را آشکار ساخته است (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۱۱۰). اندیشه های سیاسی انبیا و مبارزه سیاسی پیامبران با حاکمان ظالم و رهانیدن مردم خویش و پایه ریزی بزرگترین نهضت های مذهبی و سیاسی در طول تاریخ در این کتاب مقدس مطرح شده است.

آیات متعددی در قرآن کریم به نحوی مستقیم و غیر مستقیم با مفاهیم سیاست ارتباط دارد. آیاتی که به طرح مبنایی سیاست و حکومت مطلوب قرآن کریم، جایگاه انسان در جهان، هدف از خلقت، جهت گیری جوامع به سوی سعادت و از جمله توحید

پرداخته است. آیات مرتبط با نبوت، تبیین مفاهیم مرتبط با ولایت و امامت، ضرورت ایجاد حکومت، ویژگی‌های زمامداران و حکومت فاضله. بیان وظایف سیاسی، اجتماعی، حکومتی، ولایی، قضایی و نظامی برای پیامبران و مومنان. آیاتی که به ضرورت اطاعت از پیامبر(ص) در حکم و حکومت و پیوند بین نبوت و حکومت پرداخته است. آیاتی که به امور اقتصادی و اجتماعی و حقوقی، قصاص، دولت و تعزیرات و ... پرداخته است. آیات مرتبط با توصیف، بررسی و نقد نظام‌های سیاسی در طول تاریخ بشر. آیاتی که به تبیین و توضیح قوانین الهی حاکم بر جوامع انسانی و چگونگی تغییر در جوامع بشری پرداخته است. آیات مرتبط با توصیف وقایع و رویدادهای نخستین حکومت اسلامی و نهایتاً آیاتی که روش‌ها و استراتژی‌های سیاسی قرآن را ارائه نموده است. در مجموع می‌توان گفت این آیات قرآن کریم تبیین کننده شاخصه‌ها، ویژگی‌ها و مختصات سیاست نافع مورد نظر قرآن کریم است.

۳-۵. جهان بینی توحیدی

هر مکتب یک بینش خاص، دیدگاه، برداشت و دریافت خاصی از جهان دارد و این چگونه دیدن عالم را «جهان بینی» گویند، اسلام معتقد است که همه‌ی مجموعه‌ای که نامش جهان است، خالق به نام الله دارد که همه صفات نیک را دارد، دارای دانش، قدرت، اراده، تصمیم و حیات است. خدایی که صاحب اختیار عالم است. جهان بینی توحیدی عالم را موجودی مستقل ندانسته و آن را وابسته به یک قدرت بالاتر می‌داند، قدرتی که زنده جاویدان است (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۱۴۴-۱۴۹). در جهان بینی اسلامی، توحید زیربنا و قاعده‌ی اساسی تمام طرح‌ها و برنامه‌ها و افکار عملی و زندگی ساز است. همه‌ی پدیده‌های جهان، وابسته و آفریده و بنده‌ی خدا هستند (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۱۵۵).

قرآن کریم خداوند را مالک همه جهان هستی می‌داند، و می‌فرماید: «وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»، به هر طرف عالم رو کنید خداوند همان‌جا است زیرا خداوند محیط به همه جهان و داناست (بقره: آیه ۱۱۵). قرآن کریم در آیات دیگری نیز به مالکیت مطلقه و تسلط پروردگار بر تمام آسمان و زمین تاکید نموده و فرموده است: «وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ»، مالکیت مطلقه و تسلط پروردگار را بر تمام آسمان و زمین به او (ابراهیم علیه السلام) نشان دادیم تا اهل یقین گردد» (انعام: آیه ۷۵). این کتاب آسمانی می‌فرماید: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ»، معبود واقعی و شایسته پرستش الله است که هیچ معبودی شایسته پرستش غیر از او نیست، او همیشه زنده است و همیشه پاینده و پایدار است و هستی و پایداری سایر موجودات و مخلوقات به وجود او بستگی دارد و او به کسی یا چیزی وابسته نیست (آل عمران: آیه ۲).

بر اساس آیات ذکر شده و آیات متعدد دیگر شاخصه‌هایی برای جهان بینی توحیدی تعیین می‌شود که در جدول زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۱ - برخی شاخصه‌های جهان بینی توحیدی از منظر قرآن کریم

ردیف	توضیح
۱	خالق جهان الله است (زمر: ۶۲)
۲	الله دارای دانش (لقمان: ۳۴)، قدرت (کهف: ۳۹)، اراده، تصمیم (حج: ۱۴، یس: ۸۲) و حیات (بقره: ۲۵۵، فرقان: ۵۸، طه: ۱۱۱) است
	خدا صاحب اختیار عالم است (انعام: ۱۶۴)
۳	عالم وابسته به قدرت خدا است و ماهیتی مستقل ندارد (بقره: ۲۵۵، آل عمران: ۲۶، ۱۸۹)
۴	توحید زیربنای همه برنامه‌ها، افکار عملی و زندگی ساز است (آل عمران: ۲۶)
۵	همه‌ی پدیده‌های جهان، وابسته و آفریده خدا هستند (مریم: ۹۳، هود: ۷، بقره: ۱۱۷، ۲۵۵، اعراف: ۵۴)
۶	همه‌ی موجودات جهان مقهور الله هستند (اعراف: ۵۴، صف: ۱)
۷	در عبودیت خدا همگان شریک و هم طرازند (مریم: ۸۸)
۸	هیچ کس از دایره عبودیت خدا بیرون نیست (مریم: ۹۳)
۹	خداوند مالک همه جهان هستی است (آل عمران: ۱۰۹، تبارک: ۱)
۱۰	از پرستش غیر خدا باید پرهیز نمود (بقره: ۱۶۵-۱۶۷، یس: ۶۰)
۱۱	جهان بیهوده آفریده نشده و قیامتی وجود دارد (یونس: ۲۸ - ۳۲)
۱۲	باید از قوانین الهی پیروی کرد (بقره: ۴۰، اعراف: ۳، انعام: ۱۵۵، زمر: ۵۵)
۱۳	باید تنها بر خدا توکل کرد (آل عمران: ۱۲۲، ۱۶۰، مائده: ۱۱، ۲۳)

	الله است (زمر: ۶۲)
	ش (لقمان: ۳۴)، قدرت (کهف: ۳۹)، اراده، تصمیم (حج: ۱۴، یس: ۸۲) و حیات (بقره: ۲۵۵)
	اختیار عالم است (انعام: ۱۶۴)
	به قدرت خدا است و ماهیتی مستقل ندارد (بقره: ۲۵۵، آل عمران: ۲۶، ۱۸۹)
	ی همه برنامه‌ها، افکار عملی و زندگی ساز است (آل عمران: ۲۶)

های جهان، وابسته و آفریده خدا هستند (مریم: ۹۳، هود: ۷، بقره: ۱۱۷، ۲۵۵، اعراف: ۵۴)
ردات جهان مقهور الله هستند (اعراف: ۵۴، صف: ۱)
خدا همگان شریک و هم طرازند (مریم: ۸۸)
دایره عبودیت خدا بیرون نیست (مریم: ۹۳)
همه جهان هستی است (ال عمران: ۱۰۹، تبارک: ۱)
بر خدا باید پرهیز نمود (بقره: ۱۶۵-۱۶۷، یس: ۶۰)
آفریده نشده و قیامتی وجود دارد (یونس: ۲۸ - ۳۲)
الهی پیروی کرد (بقره: ۴۰، اعراف: ۳، انعام: ۱۵۵، زمر: ۵۵)
خدا توکل کرد (آل عمران: ۱۲۲، ۱۶۰، مائده: ۱۱، ۲۳)

۳-۶. جامعه توحیدی

اتخاذ جهان بینی توحیدی، موجب تربیت انسان‌های موحد می‌شود، انسان‌هایی که ایجاد جامعه توحیدی را دنبال می‌کنند، جامعه‌ای که در آن نیازها در نیازهای پست و حقیر و مادی، خلاصه نمی‌شود. جامعه توحیدی، یک جامعه بی‌طبقه است، جامعه‌ای، تحت فرمان الله و دارای مقررات الهی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۲۳۹). نظامی بر اساس اوامر الهی، و عاری از زور، قلدری، استثمار و استبداد و نافی حکومت مطلقه یک انسان یا جمعی از انسان‌ها بر انسان‌های دیگر، در این نظام جهل، ناآگاهی، خرافه‌پرستی نیست. همه وظیفه دارند از حقوق ضعفا و محرومان و ستم‌دیدگان دفاع کنند، در این جامعه سستی، تفرق، اختلاف و تعبد کورکورانه نیست. این جامعه دارای علم و آگاهی، عدل و دادگری و الزام و اجبار برای طرفداری از حق و حقیقت است و استثمار و استبداد، حکومت مطلقه و طرفداری از باطل را نفی می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۳۳۶). تعهدی که توحید به یک جامعه موحد می‌دهد، مهم‌ترین، کلی‌ترین، بزرگ‌ترین و اساسی‌ترین مسائل یک جامعه است، مسائلی مانند حکومت، اقتصاد، روابط بین‌الملل، روابط افراد با یکدیگر، تعهد توحید مسئولیتی است در حد تکالیف اساسی و حقوق اساسی یک جامعه (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۱۷۶-۱۷۵).

در جامعه توحیدی شرک به خداوند را موجب عذاب الهی و هلاکت می‌دانند و ایمان به توحید و رعایت تکالیفی که این ایمان به آن بر عهده گذاشته است را موجب حیات و سربلندی، چنان‌که قرآن کریم فرموده است: «فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ»، پس (ای پیامبر) با خدا معبود دیگری را نخوان که از عذاب شدگان خواهی شد (شعرا: آیه ۲۱۳).
براین اساس جامعه توحیدی، حق تدبیر امور و قانونگذاری و حاکمیت برای غیر خدا قائل نیست، و مسلمان موحد بایستی در کنار توحید ذاتی و خالق‌ی و عبادی که به مسائلی شخصی مرتبط است در امور اجتماعی و سیاسی خود نیز موحد باشد و توحید

در این امور به معنای قائل شدن حق حاکمیت، قانون گذاری و تدبیر به فرد ماذون از جانب خدا و اطاعت از او است. برخی از شاخصه های جامعه توحیدی مستند به آیات قرآن کریم را در جدول زیر می توان مشاهده کرد.

جدول ۲ - برخی شاخصه های جامعه توحیدی از منظر قرآن کریم

- ی، جامعه بی طبقه است (حجرات: ۱۳)
- الله است (رعد: ۱۶، اعراف: ۵۴، طلاق: ۳)
- ت الهی است (حج: ۴۱)
- ا. در آن تشکیل می شود (یوسف: ۴۰، انعام: ۵۷)
- نظام جاهلی است (اعراف: ۱۷۹، انفال: ۲۲، رعد: ۱۹)
- ، قلدری، استثمار و استبداد است (آل عمران: ۱۵۹، انعام: ۱۰۷)
- ن طاغوت است (بقره: ۲۵۷)
- رستی است (بقره: ۱۰۲)
- مفا و محرومان و ستمدیدگان در آن دفاع می شود (نساء: ۷۵)
- اختلاف است (شوری: ۱۳)
- تقلید کورکورانه است (اعراف: ۶۵، ۶۶، ۷۰، ۷۲)
- و آگاهی می شود (زمر: ۹)
- ی در آن مستقر است (حدید: ۲۵، بقره: ۱۹۳، توبه: ۸)
- حق و حقیقت در آن لازم و اجباری است (انبیا: ۱۸)
- باطل در آن نفی می شود (اسراء: ۸۱)

۴- نظام سیاسی توحید محور و شاخصه های آن

جامعه توحیدی ایجاد شده مبتنی بر جهان بینی توحیدی برای گذران امور خود نیازمند نظام سیاسی معین و مشخصی است، نظام سیاسی مبتنی بر توحید، این نظام دارای ویژگی های منحصر و خاصی است و خداوند در آیات قرآن شاخصه های این نظام را تبیین فرموده است: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ» (انبیا: آیه ۹۲) همانا این امت شماسست، امتی یگانه، و من پروردگار شما هستم، پس مرا پرستش کنید. دیدگاه آرمانی در این نظام، تشکیل امت واحده است. خداوند همه انسان ها را امت

واحدی، می‌داند که خدای واحدی دارند و پیامبرانی برای هدایت آن‌ها و دعوت به پرستش خدای یگانه و اقامه عدالت ارسال شده است. در راس این نظام، خداوند، پیامبران و جانشینان آن‌ها قرار دارند و تنها ایشان شایسته رهبری و تصمیم‌گیری هستند. قرآن در این رابطه فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا»، ای اهل ایمان، فرمان خدا و رسول و فرمانداران (از طرف خدا و رسول) که از خود شما هستند اطاعت کنید، پس اگر در چیزی کار به نزاع کشد آن را به حکم خدا و رسول بازگردانید اگر به خدا و روز قیامت ایمان دارید. این کار برای شما بهتر و خوش‌عاقبت‌تر خواهد بود (نساء: آیه ۵۹). در نظام سیاسی توحیدی پیامبر (ص) به عنوان حاکم اسلامی صاحب مؤمنین است و مسلمانان موظفند فرمان رسول خدا را بر منافع شخصی خویش ترجیح دهند. این اختیارات برای ائمه علیهم السلام به عنوان جانشینان پیامبر (ص) نیز ثابت است.

جهان بینی توحیدی، ساخت جامعه توحیدی را ایجاد می‌کند، جامعه‌ای که مدیریت آن نیازمند نظام سیاسی با ویژگی‌های خاص و تحت عنوان نظام سیاسی توحیدی است، سیاستی که در این نظام سیاسی مورد توجه است، سیاست نافع توحید محور است که در ادامه مستند به آیات قرآن کریم به ذکر شاخصه‌های آن پرداخته شده است.

۱-۴. انحصار حکومت و قانون‌گذاری بر مبنای توحیدی

چنان چه در تعاریف سیاست آمده، سیاست، تدبیر امور مملکت است و با سه مقوله مهم از مراتب توحید یعنی «حاکمیت» و «تشریح» و «اطاعت» ارتباط مستقیم دارد. ایمان به توحید شکل خاصی از حکومت را مشروع دانسته و تنها حکومت حق را از آن خدا می‌داند. قرآن کریم حکومت و حاکمیت هستی را مخصوص خدا می‌داند: «الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَمْ يَتَّخِذُ وُكُودًا وَكَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا»، (فرقان: آیه ۲) و اوست که رب‌العرش، رب‌العالمین، رب‌الناس و رب‌کُل‌شیء است و تمام هستی تحت تربیت و حکومت الهی اوست.

سیاست توحید محور حق ربوبیت، حق تکلیف کردن و حق اطاعت شدن را تنها برای کسی می‌داند که خالق است و بر این مهم تاکید دارد که تنها خالق است که می‌داند برای مخلوقات خویش چه قوانینی وضع نماید. قرآن کریم وضع و جعل و تشریح قانون، را مختص خدای متعال دانسته و فرموده است «ان الحكم الا لله» (یوسف: آیه ۶۷). قرار گرفتن در چارچوب سیاست توحید محور یعنی قبول و باور به این اصل مهم که تنها قانونی کامل، جامع و شایسته است که بر همه شئون مادی و معنوی و دنیوی و اخروی انسان ناظر باشد و انسان را در مسیر بندگی و سعادت دنیا و آخرت هدایت کند و این قانون، قانونی است که از طرف خالق هستی وضع شده باشد.

۲-۴. انحصار حق ولایت، تحکم و فرمانروایی در سایه سار توحید

باور به توحید انسان‌های موحد را مکلف می‌سازد تا هیچ‌کس و هیچ‌چیز را جز خدا عبودیت و اطاعت نکنند. سیاست توحید محور، نیز ولایت، تحکم و فرمانروایی بر مردم را از حقوق خداوند متعال می‌داند. و همه‌ی تحکیمات و تحمیلاتی که از طرف قدرت‌های غیرالهی در تاریخ بشریت بر انسان‌ها رفته و می‌رود را نفی می‌کند.

قرآن کریم ولایت و قدرت را از آن خداوند متعال دانسته و می‌فرماید: «قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ»، حکم و فرمان، تنها از آن خدا است، حق را از باطل جدا می‌کند و او بهترین جداکننده (حق از باطل) است (انعام: آیه ۵۷) و فرموده است: «ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقَّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ»، سپس به سوی خدای عالم که به حقیقت مولای بندگان است بازگردانده می‌شوند. آگاه باشید حکم (خلق) با خداست و او زودترین حساب‌رسان است (انعام: آیه ۶۲). مبتنی بر آیات قرآن، اصل توحید از سان‌های موحد را مکلف می‌سازد تا علاوه بر عبادت نکردن غیر خدا، در فرمان‌های شخصی و قوانین عمومی نظام اجتماعی نیز از غیر خدا و غیر از قوانین وضع شده الهی و از کسانی که خود را رقیب و معارض خدا می‌دانند، اطاعت نشود.

۳-۴. سیاست توحید محور، سیاست مقابله و نفی ولایت طاغوت

سیاست نافع توحید محور با تمام اشکال طاغوت مخالف است و به نفی طاغوت می‌پردازد. طاغوت در اسلام، به معنی هر آن چیز یا کسی است که به جای خداوند در جایگاه پرستش قرار گیرد، جز خداوند یکتا هر موجودی و چیز دیگری که به‌عنوان معبود واقع شوند طاغوت محسوب می‌شود. قرآن هر ولایتی غیر از ولایت خدا را به‌عنوان ولایت طاغوت دانسته و آن کسی که تحت ولایت خدا نباشد را تحت ولایت طاغوت می‌داند. طاغوت به معنای سرکشی کردن و خارج شدن از دایره طبیعی و فطری زندگی انسان است. (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۴۷۶ - ۴۷۷).

آیاتی از قرآن کریم درباره طاغوت بیان شده است و در تمامی آن‌ها به نامشروع بودن طاغوت و بی‌اعتبار بودن آن از جانب پروردگار متعال، پرهیز از طاغوت، طاغوت را داور قرار ندادن، فرمان نبرد از طاغوت، سرباز زدن و نافرمانی از طاغوت و مبارزه با طاغوت اشاره شده است، قرآن فرموده است: «لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلَفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ»، به یقین، در هر امتی، رسولی را برانگیختیم که خدا را پیر ستید و از طاغوت پرهیزید (نحل: آیه ۳۹). «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضَلِّلَهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا»، ای پیامبر! آیا نمی‌بینی کسانی را که خود را مسلمان می‌پندارند و می‌گویند به تمام کتاب‌های آسمانی که بر تو و پیامبران گذشته نازل شده است، ایمان آورده‌ایم. با این حال، داورهای خود را نزد طاغوت می‌برند، در حالی که به آنها دستور داده شده است هرگز طاغوت را فرمان نبرند (نساء: آیه ۶۰). از بررسی آیات مربوط به طاغوت در می‌یابیم که یکی از شاخصه‌های سیاست توحید محور مبارزه با حاکمیت طاغوت است، و هرگونه اطاعت از آنها که موجب تأیید و پذیرش مشروعیت ضمنی طاغوت شود نیز به صراحت نهی می‌شود؛ سیاست توحید محور جمع میان پذیرش ولایت خداوند و پذیرش ولایت حاکمان جور را ناممکن می‌داند.

۴-۴. استکبار ستیزی و استضعاف زدایی

پذیرش سیاست توحید محور به معنای گشودن جبهه‌ای دائمی برای مبارزه با استکبار و استضعاف در تمامی اشکالش است چرا که قرآن کریم استکبار در مقابل حق را از ویژگی‌های دشمنان ادیان الهی و پیامبران خدا دانسته و مستکبران را کسانی می‌داند که به آخرت ایمان نمی‌آورند و حق را انکار می‌کنند و می‌فرماید: «إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ»، معبود شما خداوند یگانه است اما کسانی که به آخرت ایمان نمی‌آورند، دل‌هایشان (حق را) انکار می‌کند و مستکبرند (نحل: آیه ۲۲). در طول تاریخ نیز پیوسته مخالفان مکتب انبیاء در مقابل آن‌ها استکبار ورزیده و با تکبر و بزرگ شمردن خود در مقابل خدای متعال به طغیان و سرکشی پرداخته‌اند.

از دیدگاه قرآن استکبار خصلتی است که در هر فرد و هر جامعه‌ای بروز نماید آن را به ضد خدا و دشمن خلق تبدیل می‌کند، خود بزرگ‌بینی، سلطه‌جویی و تحت ستم قرار دادن دیگران گناهی نابخشودنی و در حد شرک، ریشه اعمال شرک آلود و منشا ظلم و جرائم ضد انسانی و مقابله با خداوند متعال است. بزرگترین خطر استکبار در حیات سیاسی ملت‌ها ظاهر می‌شود. استکبار به دنبال ایجاد استضعاف در جامعه بشری است، استکبار با ایجاد استضعاف در جامعه آن‌ها را در شرایطی قرار می‌دهد که مجبور به اطاعت از مستکبران شوند و به همین دلایل ستیز با استکبار و کمک به مستضعفان و رها سازی آن‌ها از یوغ استکبار را می‌توان یکی از مبانی اجتناب ناپذیر سیاست در قرآن دانست (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۲۳۶ - ۲۳۷).

۴-۵. عدالت خواهی و تحقق عدالت

باید اذعان داشت عدالت یکی از ارکان مهم توحید و مهم‌ترین خواسته‌های انسان است، همه پیغمبران و اولیاء الهی آمدند تا روح توحید را در زندگی انسان‌ها زنده کنند. و توحید بدون عدالت معنایی ندارد. عدل الهی، در کنار توحید مطرح است. قرآن فرموده است: «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» یعنی: خداوند گواهی می‌دهد که معبودی جز او نیست و فرشتگان و صاحبان علم، گواهی می‌دهند؛ (خدا) برپادارنده عدل است؛ معبودی جز او نیست و او عزیز و حکیم است (آل عمران: آیه ۱۸). خداوند متعال در آیه دیگری از قرآن کریم ارسال رسولان را با کتاب و میزان برای این دانسته که مردم به عدالت قیام کنند: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ» همانا ما پیامبران خود را با ادله و معجزات فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت گرایند، و آهن (و دیگر فلزات) را که در آن هم سختی (جنگ و کارزار) و هم منافع بسیار بر مردم است (نیز برای حفظ عدالت) آفریدیم، و تا معلوم شود که خدا و رسولش را با ایمان قلبی که یاری خواهد کرد؟ (هر چند) که خدا بسیار قوی و مقتدر (و از یاری خلق بی‌نیاز) است (حدید: آیه ۲۵). قرآن کریم اهل ایمان را به ترس از خدا، گواه دادن به عدالت و بیرون رفتن از راه عدل فرمان داده و فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ»، ای

اهل ایمان، برای خدا پایدارا و استوار بوده و به عدالت و راستی و درستی گواه باشید، و البته شما را نباید عداوت گروهی بر آن دارد که از راه عدل بیرون روید، عدالت کنید که به تقوا نزدیکتر است، و از خدا بترسید، که البته خدا به هر چه می‌کنید آگاه است» (مائده: آیه ۸). قرآن رعایت عدالت را واجب و از ملزومات ایمان و قیام به عدالت را خصلت دائمی و جدایی ناپذیر مومنین دانسته و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ» ای اهل ایمان، نگهدار عدالت باشید و برای خدا گواهی دهید (نساء: آیه ۱۳۵).

بر اساس این آیات شریفه و آیات متعدد دیگر، عدالت را می‌توان یکی از شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور دانست.

۴-۶. امنیت طلبی و تحقق امنیت همه جانبه و حیات ایمانی و معنوی

امنیت از نیازهای اولیه، طبیعی و از خواسته‌های مهم بشری است و از ضروری‌ترین لوازم حیات فردی و اجتماعی تلقی می‌شود. اهمیت امنیت تا آنجا است که بقا و زوال جامعه بر مدار آن تعریف شده است. و همه ابعاد زندگی اجتماعی بدان پیوند خورده است. باور به توحید نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد امنیت و احساس امنیت دارد و خداوند متعال در قرآن کریم بر این مهم تاکید و فرموده است: «الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ» کسانی که ایمان آوردند و ایمان خود را با ظلم و ستم نیامیختند، امنیت برای آنها است (چه امنیت از مجازات پروردگار، چه امنیت در برابر حوادث دردناک اجتماعی و چه امنیت روحی) و آنان هدایت یافتگانند» (انعام: آیه ۸۲)، تردیدی نیست که جامعه و اعضای جامعه‌ای که بر این امر ایمان داشته باشند که در پناه خداوند قادر و توانا هستند و او است که مقدرات همه عالم را در اختیار دارد احساس امنیت و قدرتی می‌کنند که آنها را در مقابل قدرت‌های مادی ایمن می‌سازد چنان‌که قرآن کریم فرموده است: «قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَكَأُ يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» آن کیست که (ملک و) ملکوت همه عالم به دست او است و او به همه پناه دهد و از همه حمایت کند ولی از (عذاب) او کسی پناه نتواند داد؟ اگر می‌دانید» (مومنون: آیه ۸۸).

به‌طور کلی می‌توان امنیت را از مفاهیم و اهداف عمده شریعت اسلامی محسوب نمود که دارای مبنا و غایت توحیدی است. هرگونه امنیت در نهایت ریشه در ایمان و اعتقادات معنوی و الهی دارد و هرگونه ناامنی ریشه در بی‌ایمانی و صفات متقابل ایمان نظیر شرک، کفر، ظلم و استکبار دارد. قرآن امنیت را از برکات نازل الهی بر مومنین و مایه افزایش ایمان آنها می‌داند. (اخوان کاظمی، ۱۳۹۴: ۱۰۵-۱۳۴). بر همین مبنا امنیت یکی از شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور است که در آیات شریفه قرآن به آن تاکید شده است.

۴-۷. رعایت و ارجحیت تقوا و متقین

تقوا یکی از نتایج ایمان به توحید است و قرآن در این مورد فرموده است: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» (بقره: آیه ۲۱)، ای مردم، پروردگارتان که شما و پیشینیان شما را آفرید، پرستش کنید تا اهل تقوا شوید. از طرف دیگر تقوا را میتوان یکی از مبانی سیاست مورد نظر قرآن کریم و سیاست نافع دانست، تقوا زیر بنا و پایه‌ای برای بنای

سیاست مطلوب مورد نظر قرآن کریم است، فلذا سیاست و تقوی دارای ارتباط وثیقی با هم هستند. قرآن هرگونه حرکت و عملی چه در حوزه‌های فردی و چه در حوزه‌های اجتماعی را تنها با فرض تقوا مطلوب و مقبول می‌داند و بر شکل‌گیری رفتارها و فعالیت‌های اجتماعی بر پایه تقوا تاکید دارد.

سیاست قرآنی سیاست مبتنی بر تقوا، سیاستی با ثبات و از اصولی غیرقابل تغییر برخوردار است. نیروی تقوا مهارکننده قدرت و قرار دهنده قدرت در مسیر هدایت انسان و جامعه به سوی سعادت است. بخشندگی و انفاق، وفای به عهد و عدم نقض عهد و پیمان و امانتداری از جمله مصادیق مفهوم تقوا در قرآن کریم است که ارتباط مستقیمی با سیاست دارد، قرآن این حالات و تعهدات را برای روابط مطلوب انسانی و به‌عنوان ویژگی‌های اخلاقی در تمامی حالات و برای تمامی افراد توصیه فرموده و آراسته شدن سیاستمداران را به آن‌ها الزامی دانسته است (کوشکی، ۱۳۹۳: ۷۵ - ۸۱).

۴-۸. تکریم انسان‌ها و گرامی داشتن و احترام به کرامت انسانی

یکی از تکالیفی که ایمان به توحید بر مومنین مترتب می‌سازد گرامی داشتن انسان‌ها است چرا که قرآن کریم فرموده است: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...» (اسرا: آیه ۷۰) و همانا فرزندان آدم را گرامی داشتیم... و آنان را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری کامل دادیم. قرآن خلقت انسان‌ها را همگون و ریشه همه انسان‌ها را از یک پدر و مادر می‌داند و تفاوت‌های صوری را امری خارج از کرامت مشترک انسانی می‌شمارد، و هرگونه تمایز و افتخار و تفوق طلبی را در صحنه حیات اجتماعی به دور از عدالت تلقی می‌کند (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۲۳۴). کرامت انسانی را می‌توان یکی دیگر از مبانی سیاست در قرآن کریم دانست. نظام سیاسی مورد نظر قرآن کریم بر اساس عزت و کرامت انسانی شکل می‌یابد و مفهوم کرامت انسانی یک مفهوم قرآنی است. چگونگی نگرش حکومت به مردم تحت حاکمیت خویش در زمره محوری‌ترین مقولات سیاسی است. در پرتو این نگرش حاکمیت به مردم بسیاری از مناسبات و روابط قدرت و موضوعاتی مانند شیوه رفتار حاکمان با مردم و چگونگی و چرایی اعمال قدرت سیاسی شکل می‌گیرد. قرآن کریم ارائه‌کننده تصاویری از نگرش اسلام به انسان و تعیین‌کننده چگونگی تعامل با انسان است و مقولاتی مانند آزادی، برابری و ارزش انسان‌ها را در بر می‌گیرد.

۴-۹. ظلم ستیزی و ظلم ناپذیری

ظلم ستیزی و عدم پذیرش ظلم یکی دیگر از شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور است که در قرآن کریم به آن تاکید شده است: «وَجَزَاءٌ سِئَئَةٍ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ» و انتقام بدی (مردم) به مانند آن بد رواست (نه بیشتر) و باز اگر کسی عفو کرده و (بین خود و خصم خود را به عفو) اصلاح نمود اجر او بر خداست، که خدا ستمکاران را هیچ دوست نمی‌دارد (شوری: آیه ۴۰). و فرموده است: «وَلَمَنْ آتَصَّرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ» (شوری: آیه ۴۱) یعنی، و هر کس پس از ظلمی که بر او رفته انتقام طلبد، بر اینان هیچ گناه و مؤاخذه نیست. بر این اساس ظلم ستیزی و عدم پذیرش ظلم را می‌توان یکی دیگر از تاثیرات توحید و مبانی سیاست در قرآن کریم دانست.

ظلم ستیزی یکی از ملزومات باور به توحید است. قرآن کریم بالاترین ظلم را ظلم میان انسان و خداوند متعال که همان کفر و شرک و نفاق است دانسته و شرک را ستم بزرگی می‌داند، ظلم میان انسان و مردم و ظلم میان انسان و نفس خویش از دیگر موارد ظلم در قرآن است و در حقیقت هر سه نوع ظلم، ظلم به نفس است (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ۶۰ - ۶۱). قرآن بر ضرورت ظلم‌زدایی از جامعه بشری و فعالیت‌های اجتماعی از سان‌ها تاکید دارد و در نظام آفرینش جایی برای ظلم قائل نیست، کلام وحی ظلم‌زدایی از جامعه بشری را مسئولیت اجتناب ناپذیر انسان می‌داند و نه تنها ظلم کردن را منع می‌کند، بلکه پذیرش ظلم و تن دادن به ظلم را نیز محکوم می‌کند و برای آن مجازاتی سخت قائل است و ظلم‌زدایی را شامل همه قلمروهای حیات بشری، از جمله قلمروی رابطه انسان با خدا و با خویشتن و با دیگران و جامعه می‌داند (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۲۳۳).

۱۰-۴. سیاست مبتنی بر مبارزه مداوم حق طلبانه و باطل ستیزانه

خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن به مبارزه مستمر حق با باطل برای نیل به اهداف توحیدی تاکید فرموده است و پیروزی دین حق بر تمام ادیان را وعده داده است: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا» او کسی است که پیامبرش را همراه با هدایت و دین حق فرستاد، تا آن را بر همه ادیان پیروز کند و کافی است که خداوند گواه این موضوع باشد (فتح: آیه ۲۸). پیامبران الهی، برای رسیدن به اهداف توحیدی، به فرمان خدا به مبارزه با جبهه باطل پرداختند. قرآن می‌فرماید: «ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آن‌ها کتاب آسمانی و میزان شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند؛ و آهن را نازل کردیم که در آن نیروی شلید و منافی برای مردم است، تا خداوند بداند چه کسی او و رسولانش را یاری می‌کند بی‌آنکه او را ببینند؛ خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است» (حدید: آیه ۲۵).

به دلیل تاکیدات بسیار فراوان قرآن کریم به حق و مبارزه مستمر با باطل، این موضوع را می‌توان به عنوان یکی دیگر از مبانی سیاست نافع توحید محور در قرآن کریم دانست.

۱۱-۴. دوستی با دوستان خدا، دشمنی با دشمنان خدا، نفی سلطه بیگانه و استبداد

ایمان به توحید تکلیف دیگری را در زندگی فردی و اجتماعی و هم چنین در رفتارهای سیاسی برای مکلفین ایجاد می‌کند و آن دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان خدا است، کسانی که به خدا، اولیاء الهی و مومنین محبت داشته باشند، دوستان خدا و در دایره ایمان هستند و کسانی که به دشمنی با خدا، رسول خدا، ائمه و مومنین می‌پردازند از دایره ایمان خارج و دشمنان خدا هستند. این دوستی و دشمنی در جهت توحید است و مبنایی برای سیاست مورد نظر قرآن محسوب می‌شود. قرآن می‌فرماید: «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ...» (ممتحنه: آیه ۱) ای کسانی که ایمان آورده‌اید، دشمن من و دشمن خود را دوست نگیرید. هم چنین فرموده است: «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةَ مِن دُونِكُمْ...» (آل عمران: آیه ۱۱۸) یعنی: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از غیر خودتان همراز نگیرید. آنان در تباهی شما کوتاهی نمی‌کنند، آنها رنج بردن شما را دوست دارند. همانا کینه و

دشمنی از (گفتار) دهان‌شان پیدا است و آنچه دل‌شان در بردارد، بزرگتر است. به تحقیق ما آیات را برای شما بیان کردیم اگر تعقل کنید.

قرآن در آیات متعدد به مسائلی مانند شناخت دشمنان خدا، که دشمنان خلق نیز هستند، ضرورت پیکار مداوم با آنها و هوشیاری در برابر توطئه‌های آنها، دوستی نگرفتن و کمک نگرفتن از آنها، و عدم وابستگی به آنها، نفی سلطه بیگانه و استبداد داخلی، مبارزه با مظاهر سلطه و استبداد، احتیاط در برخورد با دشمن، جهاد و مبارزه مسلحانه در راه خدا، پرداخته است و آگاهی در این زمینه‌ها را شرط ایمان واقعی شمرده است، تحمل هرگونه استبداد و سلطه بیگانگان را ممنوع دانسته و این موارد را عواملی تعیین کننده در حیات سیاسی جامعه اسلامی و یکی از مبانی سیاست می‌داند (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۲۴۰ - ۲۴۳).

جدول ۳ - شاخصه های سیاست نافع توحید محور بر اساس آیات شریفه قرآن کریم

ردیف	توضیح
۱	وضع و جعل و تشریح قانون، مختص خدای متعال است (یوسف: ۶۷).
۲	ولایت، تحکم و فرمانروایی بر مردم از حقوق خداوند متعال است (انعام: ۵۷) و تنها خداوند، پیامبران و جانشینان آنها شایسته رهبری و تصمیم‌گیری دانسته می‌شوند (نساء: ۵۹، مائده: ۵۵)
۳	حکومت مشروع و حق از آن خدا است (انعام: ۵۷، یوسف: ۴۰، ۶۷، رعد: ۴۱، اسراء: ۱۱۱، کهف: ۲۶، طه: ۱۱۴، مومنون: ۸۸، ۱۱۶، فاطر: ۱۳، زمر: ۶، حشر: ۲۳، جمعه: ۱)
۴	به دنبال تشکیل امت واحده به عنوان هدف است (انبیاء: ۹۲)
۵	با تمام اشکال طاغوت مخالف است (نحل: ۳۹).
۶	استکبار ستیز و استضعاف زدا است (نحل: ۱۶: ۲۲).
۷	به عدالت توجه خاص دارد (آل عمران: ۱۸) عدالت را در تمام ابعاد زندگی انسان‌ها مورد توجه دارد (حدید: ۲۵، بقره: ۱۹۳، توبه: ۸)، به عدالت حتی نسبت به غیر مسلمان‌ها تاکید دارد (مائده: ۴۲ و ۸، ممتحنه: ۸ و ۹)
۸	به دنبال ایجاد امنیت است (انعام: ۸۲)
۹	رعایت تقوا را در همه زمینه‌ها لازم می‌داند (بقره: ۲۱)، تقوا به عنوان نیروی مهار کننده قدرت است (بقره: ۲، اعراف: ۹۶)
۱۰	انسان‌ها را گرامی می‌دارد (اسراء: ۷۰)
۱۱	ظلم ستیز است و ظلم را نمی‌پذیرد (شوری: ۴۰) و به ظلم‌زدایی از جامعه بشری، حیات بشری و فعالیت‌های اجتماعی باور دارد (نساء: ۷۵، کهف: ۸۷ - ۸۸)
۱۲	در مبارزه مستمر با باطل است (فتح: ۲۸).
۱۳	با دوستان خدا، دوستی و با دشمنان خدا، دشمنی دارد، سلطه بیگانه و استبداد را نفی می‌کند (ممتحنه: ۱، آل عمران: ۱۱۸)

۱۴	مخالف زور، قلدری، استثمار و استبداد است (آل عمران: ۱۵۹، انعام: ۱۰۷)
۱۵	فساد در روی زمین را نهی می‌کند و با آن به مقابله و مخالفت می‌پردازد (اعراف: ۵۶، ۸۶، ۱۰۳، بقره: ۱۹۳، ۲۰۵، هود: ۱۱۶، محمد: ۲۲)
۱۶	با کشتار بناحق انسان‌ها مخالف است (انعام: ۱۵۱، مائده: ۳۲، اسراء: ۳۳، کهف: ۷۴، فرقان: ۶۸)
۱۷	مکلف به کمک به مظلومان و مستضعفان است (نساء: ۷۵، حج: ۳۹، اسراء: ۳۳)
۱۸	زمینه‌های انتخاب‌گری انسان را فراهم می‌کند و آزادی انسان‌ها در تعیین سرنوشت اجتماعی و ایجاد تغییر در جامعه خویش را محترم می‌شمارد (انفال: ۵۳، رعد: ۱۱، انسان: ۳، بلد: ۱۰، اعراف: ۱۴۷، آل عمران: ۱۱۷، نحل: ۹۷)
۱۹	برای آزادی، برابری و ارزش انسان‌ها اهمیت قائل است (انسان: ۳، رعد: ۱۱، نساء: ۱)
۲۰	آزادی عقیده را به رسمیت می‌شناسد (بقره: ۱۱۱، ۲۵۶، ۲۱۹)
۲۱	به فقرا و قشر ضعیف اهمیت می‌دهد (بقره: ۲۷۱، ۱۷۷، ۸۳، نساء: ۳۶، حج: ۳۶)
۲۲	پایبند وفای به عهد است (مائده: ۱، مومنون: ۸، معارج: ۳۲، توبه: ۴، ۷)
۲۳	با سلطه، استعمار و استکبار ستیز می‌کند (انفال: ۶۰، اعراف: ۱۳۷)
۲۴	به مشورت کردن و شورا اهمیت می‌دهد (آل عمران: ۱۵۹، شوری: ۳۸)
۲۵	کسب شناخت از دشمنان خدا را لازم می‌داند (آل عمران: ۱۲۰، توبه: ۸)
۲۶	وابستگی به دشمنان خدا را نفی می‌کند (فرقان: ۵۲، بقره: ۱۰۹، آل عمران: ۱۱۸، ۱۴۹)
۲۷	با مظاهر سلطه و استبداد مبارزه می‌کند (علق: ۶، ۷، طه: ۲۴، شمس: ۱۱، اعراف: ۱۰۳)
۲۸	به جهاد و مبارزه مسلحانه در راه خدا در صورت نیاز تاکید می‌کند (انفال: ۶۰، یوسف: ۴۰، انفال: ۷۳، حدید: ۲۵)

نتیجه گیری

نوشتار حاضر با روایی سنجی فرضیه خود و با مطالعه‌ای اکتشافی و در حد توان قاصر نگارندگان بدین یافته‌ها دست یازید که جهان بینی توحیدی زیربنا و قاعده‌ی اساسی تمام طرح‌ها و برنامه‌ها و افکار عملی و زندگی‌ساز است. بزرگ‌ترین رسالت توحید بنای جامعه توحیدی است، جامعه‌ای که در آن انسان‌ها تربیت شوند، و برای اداره آن نظام‌سیاسی توحیدی تشکیل و سیاست نافع توحید محور به مرحله اجرا درآید.

ایمان به توحید همان‌طور که در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی تعهدآفرین و تکلیف‌آور است نقش و تاثیر انکار ناپذیری بر مفاهیم سیاسی دارد و مستند به آیات قرآن کریم، مبانی سیاست نافع مورد نظر قرآن نسبتی وثیق و عمیق با توحید دارد. روح توحید در همه امور مربوط به فرد، اجتماع، مبداء، مقصد و آن چه برای رسیدن به مقصد در جوامع بشری باید انجام داد در جریان است. شاخصه‌های سیاست نافع توحید محور از صدها آیه شریفه در قرآن کریم استنتاج می‌شود که به برخی از این شاخصه‌ها در این پژوهش پرداخته شد.

هم‌چنین می‌توان نتیجه گرفت که توحید محوری، تفاوت‌ها و تمایزهای عمده‌ای را بین سیاست اسلامی و سیاست در سایر مکاتب و نحله‌های فکری ایجاد کرده است، که با رجوع به شاخصه‌های احصاء شده از قرآن کریم این تفاوت‌ها در نحوه نگریستن به جامعه، مردم، سیاست، حکومت، نظام سیاسی، حاکمان، قدرت و روابط قدرت، اهداف حکومت، قانون، قانون‌گذاری و نیازهای فردی و اجتماعی به خوبی قابل استنتاج است. تحقق هر یک از این شاخصه‌ها نسبت وثیقی به ایجاد و استقرار جامعه توحیدی و نظام سیاسی توحیدی دارد و نوع آرمانی و ایده‌آل آن در حکومت جهانی آخرین ذخیره الهی محقق خواهد شد. بی‌شک مطالعه حاضر را تنها باید درآمدی اجمالی و مقدماتی در مبحث حاضر دانست و بی‌تردید شاخصه‌های احصاء شده از باب حصر نیست و امید می‌رود مطالعات بعدی نگارندگان با دسته‌بندی و تبویب و تمحض افزونتری انجام گیرد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶). عدالت در اندیشه‌های سیاسی اسلام، قم، موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم).
۳. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۰). تحقق علم نافع، راهبردی بنیادین در اصلاح و اعتلای علمی کشور، معرفت در دانشگاه اسلامی، ۱۵(۴)، ۳۲-۴۹.
۴. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۴). الگوی امنیت در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران، آفاق امنیت، ۸(۲۶)، ۱۰۵-۱۳۴.
۵. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۳). توحید در قرآن، جلد ۱، قم، اسراء.
۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۰). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، سلسله جلسات استاد سید علی حسینی خامنه‌ای، تهران، انتشارات موسسه ایمان جهادی، چاپ بیست و هفتم.
۷. حکیمی، محمد رضا (۱۳۸۰). الحیاء، ترجمه احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۸. خمینی، روح الله (۱۳۸۳). صحیفه نور، جلد ۱۳، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۴۳۲.
۹. عابدی، محمد (۱۳۹۹). امکان تفسیر سیاسی قرآن، سیاست متعالیه، ۸(۳۱)، ۷-۲۶.
۱۰. عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۹). مبانی اندیشه سیاسی اسلام، تهران، موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۱. عیوضی، محمد، مرزبان، نازنین (۱۳۹۵). بررسی مولفه‌های حکمرانی خوب از منظر امام خمینی (ره)، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۵(۱۹) ۱۱۷-۱۳۷.
۱۲. فوزی، یحیی (۱۳۹۴). اندیشه‌های سیاسی امام خمینی (ره)، قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف.
۱۳. قرائتی، محسن، نادری، مهدی (۱۳۹۲). سیمای سیاست در قرآن کریم، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۴. قرائتی، محسن (۱۳۸۳). تفسیر نور، تهران، موسسه فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۵. قطروی، منصور (۱۴۰۳). علم سیاست نافع و مولفه‌های آن در آموزه‌های مذهب تشیع و انقلاب اسلامی ایران، رساله در آستانه دفاع دکترای علوم سیاسی، گرایش اندیشه‌های سیاسی دانشگاه شیراز (به راهنمایی دکتر بهرام اخوان کاظمی).
۱۶. کوشکی، محمدصادق (۱۳۹۳). جستاری در مبانی سیاست مطلوب در قرآن کریم، قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها.
۱۷. گروهی از نویسندگان (۱۳۸۱). حکومت علوی و کارگزاران، دبیرخانه مجلس خبرگان رهبری.
۱۸. گلشنی، مهدی (۱۳۸۵). از علم سکولار تا علم دینی، چاپ سوم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۹. گلشنی، مهدی (۱۳۷۸). قرآن و علوم طبیعت، چاپ چهارم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲۰. لک زایی، شریف (۱۴۰۱). مفهوم حکمت سیاسی متعالیه، سیاست پژوهی تحول در علوم انسانی، ۱(۲)، ۷-۳۲.
۲۱. محمدی ری شهری، محمد (بی تا). میزان الحکمة، المجلد ۶ و ۷، قم، مرکز نشر مکتب الاعلام الاسلامی.
۲۲. ملک، زاده، محمد (۱۳۹۶). ماهیت سیاست اسلامی در قرآن از منظر علامه طباطبایی، قیسات، ۲۲(۸۶)، ۱۹۷-۲۲۳.
۲۳. موسوی زاده، سید ابوالفضل (۱۴۰۱). معرفی الگوهای مدیریت اسلامی در عصر پیشرفت بر اساس آیات قرآن، سیاست پژوهی تحول در علوم انسانی، ۱(۳)، ۲۵-۴۱.
۲۴. موسوی زاده، سید ابوالفضل (۱۴۰۲). تبیین مولفه‌های وعده نصرت الهی در قرآن مبتنی بر جهاد تبیین مقام معظم رهبری، سیاست پژوهی تحول در علوم انسانی، ۲(۲)، ۴۷-۶۱.